

a fiatal Marx a negyvenes évek egyre válságosabb német társadalmi légkörében ehhez a rendszerhez kapcsolódik radikális értelmezésével. Nem lehet lebecsülni persze Feuerbachnak Marxra gyakorolt döntő hatását. Itt azonban csak az volt a célunk, hogy megmutatni próbáljuk: hogyan indult ki az ifju hegelianizmus csoporttól eszmélkedésről lökött ifju Marx a német idealizmus emberi és társadalom-képletéből s hogy kellett rátalálnia a hegeli spekulációnak ama pontjaira, melyek a Weber megjelölte civilizációs kozmosz optimista képének további kiformalásához vezethet. „Minden ember, mint szabad személyiség öncél s mint ilyet lehet csak kezelni, mint személyt, nem mint tárgyat“. Ez a kanti mondat jelzi legkifejezettebben azt a gondolat-történeti és funkcionális rokonságot, mely a marxi gondolatrendszert a német idealizmus legtisztább és legmaradandóbb erkölcsi hagyományához fűzi.

FLÓRIÁN ÉS A HÁBORÚ

Irta: UJVÁRI LÁSZLÓ

Flórián előtt kötegekben sorakoztak a bankjegyek. Mögötte kitárt ajtajával a páncélszekrény. Körötte üvegfal, jelképes határ napközi használatra. Jelentősége annyi, mint a paragrafusnak. Tiszteletben kell tartani, de meg is lehet kerülni. Flórián sokszor ült ilyen gondolatokkal a pénztár üvegkretcében, mert szeretett bölcselkedni olyan dolgok fölött is, mint például a bankrablás.

Flórián pénztáros ebben a kerületi bankfiókban és négyszáz pengő fizetést kap havonként. A hivatali munka nem sok, bőségesen hagy időt a gondolkodásra. A klientúra eléggé szűkkörű és az is csak a déli órákban foglalkoztatja. Egész délelőttöket tölt el semmittevésben. Olvasni szeretne ilyenkor, de azt nem cselekszi azon a meggondolási alapon, hogy feltűnővé teszi a jódolgát. Inkább hát leveleket ír bankpósta papíron, ez úgy tűnhet, hogy hivatalból tevékenykedik. Mert arra egy hivatalfőnök sem helvez sulyt, hogy alkalmazottai irodalmi műveltségre tegyenek szert, —szont megkivánják, hogy serény magatartást tanusítsanak. Flóriánnak igen kiterjedt levelezése van éppen a hivatali körülmények folytán. Levelez volt tanáraival és iskolatársaival és gyakran utal ezekben a levelekben a gondtalan ifjuságra, mely elszállt fölöttünk. „Ülni bankjegykötegek fölött és szorongva gondolni arra, hogy a következő pillanatban egy pisztoly mered a homlokomnak, idegtépő állapot. Tanár ur“ — írja — „Önök nem is tudják, mennyire könnyebb tanítani, mint a gyakorlatban — élni.“ Noha felesége van, volt ideáljaival is levelezési viszonyban áll Flórián. Közvetlenhangúak ezek a levelek. Ilyeneket ír: „Magának őszintén feltárhatom a gondolataimat, régtől fogva ismer és nem kelthet magában idegenkedést egy nyugtalan lélek vallomása.“

Flórián az utóbbi időben kisebb nyugtalanító dolgokat észlel. A lapok tele vannak háborús hírekkel. A háború rémét iszonytató arányokban érzi. A bankrabló pisztolya félelemmel töltötte el, de mi ez az egy pisztoly a háború ezer és ezer lövedékéhez, amely csaknem mind az ő fejének mered. Flórián már látja magát, amint masiroz bele a tűzbe; filmen látott ilyen szakadatlan menetelést a halálba. Kilencszáztizennégyben — gondolja — az emberek ostobák voltak és azt hitték, két hónap mulva visszajönnek. Négy évig voltak távol, harcoltak és meghaltak sokan. Világos, hogy most is hosszú időre el kell menni és nyilván meg is kell halni. Flórián harmincötéves, a nagy háborúban az ő korosz-

tálya érintetlenül maradt. Flórián nyitotta meg a békét a maga kortársaival anélkül, hogy látta volna belül a kaszárnyákat, s megjárta volna a hinterlandot, meg a harcteret.

Egy hosszú délelőttön a bankpénztárban lehet töprengeni a háború fölött. Utolsó levelei már a háború problémáitól terhesek. De Flórián nagy lélek, a tiszta önérdeket szívesen alárendeli nagy és magasztosabb eszmei felismeréseknek. Gondterhesen kérdezi távoli barátnőjétől: „Milyen lesz az emberiséggel?” A válasz, amit kap, spártaian egyszerű: „A nők újra megfogják csálni hadbavonult férjeiket” — írja neki a hölgy, aki maga is feleség és katonaköteles férje van. Flórián megremeg. A nagy világproblémák horizontjáról szűk és gyanús gondolatok hálójába esik. Hiszen Flórián is nő. Csinos felesége van, tíz évvel fiatalabb nála; ez a tíz év különbözet családi tradíció náluk, már a nagyapja így nősült, meg az apja is. „Ez a legegészségesebb korösszeállítás” — mondta mindig az apja, aki középiskolai tanár volt és szerette precízen elvégezni a dolgait. Az asszony korábban öregszik, mint a férfi, tehát legyen jóval fiatalabb a férjénél. A szülői házban nem is volt baj. Anya és apa délcegen haladtak kart karbaöltve vasárnap délutánokon, amidőn szokásos látogatásaikat végezték. Flórián azonban szembe mert nézni a tényekkel és fel merte tenni magának a kérdést, mi történt volna akkor, ha apának is be kellett volna vonulni a háborúba. Apa kilencszázban nősült és házasságába nem kalkulálta be a háborút. De hát szerencséje volt, az iskolában felmentették a katonai szolgálat alól. Vajjon, ha nem mentették volna fel, az a tíz év korkülönbség anya javára, milyen következményekkel járt volna? Flórián szeretett mások kárán okulni és szívesen vont le tanulságokat az elődök élettapasztalataiból. Most azonban itt állt egy megoldatlan kérdéssel, amelyhez hasonlót nem ismert a családi emléktárban. Pedig a dolog most már személyes ügyévé fejlődött: tíz évvel öregebb, mint a felesége. Ez pedig nem olyan egyszerű dolog. Egy harmincötéves asszonyt nyugodtabban otthon lehet hagyni, mint egy huszonötévest. Ez nyilvánvaló. Hallott ugyan már arról is, hogy asszonynál a negyvenedik esztendő is veszedelmes, de az bizonyos, hogy legveszedelmesebb mégis csak a fiatalság. Ez az a fiatalság, amit ő sem kalkulált be a házasságába. Ki gondolt arra, hogy megegyeszer megőrül az emberiség, hogy fennáll egy permanens közveszélyes állapot, amelynek dühöngő pillanata a világpolitikai konstellációtól függ. Emlékezett a nagy fogadkozásokra: „Soha többé háborút!” Az ember, ha fiatal, hiszékeny is. Flórián, aki az érintetlen embermasszához tartozott, úgy hallgatta ezt akkor, mint egy szűz a szerelmi vallomást. A háborúból még emlékezett a sorbanállásokra, a kenyérjegyre, a széninségre, látta a sebesülteket, a rokkantakat, igen, okos beszéd, hogy ebből elég volt. Nyugodtan látott hát hozzá az élethez. Bankba ment azzal a szent megnyugvással, hogy létünk alapja a magángazdaság és vérkeringése a hitel. Tetszett neki a szerep, amelyhez hozzájutott: ő is egy billentyű a nagy gazdasági gépezeten. Huszonnyolcéves korában határozta el magát a nősülésre, komoly föltett szándékkal, hogy családot alapít. Emma szerény és alkalmazkodó feleség lett, kicsit meghízott, de ez azért nem volt Flórián kedve ellenére, szerette a teltekeblű nőket, csak az bosszantotta, hogy Emmának fűzni kellett magát. Háztartást vezettek, csak bejárónőt tartottak. Emmában volt hajlam a takarékosagra és azt mondta, fölösleges egész nap etetni egy lányt. Flórián igazat adott, bár néha szorongó érzés fogta el, mégis jobb volna, ha Emmát nem hagyná egész nap egyedül. Vajjon nem arról van-e csak szó, hogy Emma ellenőrzés nélkül akar maradni. Maga sem tudta, hogy jutottak eszébe ilyen gondolatok. Néha, amikor ült hivatalában az asztalánál és tétlenül maga elé bámult,

nyugtalanító képek villództak a fejében. Elképzelte, hogy hazamegy, hirtelen benyit a lakásba és Emmát ott találja egy férfivel. Emma szembenáll vele, rémülten tágranyitja a szemét és a férfi... A férfi nem fordul meg. Az arcát nem látja. Mért nem fordul meg a férfi? Flórián szenvedve görnyed az íróasztal fölé. Látja a férfi hátát, a tarkóját, úgy tűnik, fekete haja van, de hát ki ez a gazember. Ki lehet? Megállnak a gondolatai, nem jut előbbre velük. Flórián megrázkódik. Mint, aki transzból ébred. „Hülye vagyok“ — gondolja — „hát persze, az arcát nem tudom elképzelni. Nem gyanakszom senkire.“ Sorra veszi valamenynyí férfiismerősét. Az egyik irodában dolgozik ilyenkor, a másik szerelmes egy színésznőbe, a harmadik ilyenkor alszik, mert író és éjszaka lumpol. De mikor ír ez, tulajdonképpen? Mégiscsak felkel egyszer? Ha pedig felkel, akkor elmehet Emmához is... Rettentő izgalom fogja el, verejték lepi el a homlokát és holtápadt. Valaki átszól hozzá: „Rosszul vagy, Flórián?“ „Rosszul“ — rebegi és már csak akkor eszmél fel, amikor a taxi megáll vele a házuk előtt. Feltámolyog a lépcsőn, a szive mázsányi sullyal kalimpál. Nagy nehezen kizárja az ajtót és ott áll szemben vele Emma — egyedül. „Ó“ — nyög fel és szégyent érez, meg valami kimondhatatlan melegséget Emma iránt. A gyomra azonban felszabdultan ágaskodik. A kaland ott végződik a porcelláncsésze fölött, míg Flórián gyomrának izgalma le nem csillapul.

Emma figyelmes és odaadó. Szép, ápolt keze van és Flórián ezt szereti leginkább rajta. „Te a kezeddal reprezentálsz“ — mondta mindig és mosolygott, ahogy Emma társaságában mindig az arca elé tette a kezét és rákönyökölt. A keze tényleg szebb volt, mint a szája és ahogy fehér, finomivú ujjai átfonták arca alsó felét, különös hatást tett a kéz, amely az arc helyett igyekezett kifejező maradni. Az ebéddel mindig szertartásosan várta Flóriánt. A kétszemélyre terített asztal, az ezüst evőeszközök, a finom porcellánok nagyon intimmé tették az étkezéseket. Emma azonban néha fáradt volt. „Mi magyarok mégis kezdetleges emberek vagyunk, — mondta mosolyogva egy alkalommal — a hasunknak élünk. Hát nem különös az, hogy egy egész délelőttöt a konyhán kell eltölteni az embernek és őrizni a fazekat, holott mi mindent lehetne csinálni ennyi idő alatt. Az amerikaiaknak van eszük. Bedobálják a konzerveket a forró vízbe és kész az ebéd. Aztán a kezüket se teszik tönkre káposzta gyalulással.“ Flórián hálásan nézett Emmára. Szegényke megnyit dolgozik, csak azért, hogy neki házikosztot adhasson. Most is natureszet volt tökkáposztával. „Friss zöldfőzelék“ — mondta Emma. Ebédután Flórián befőttért kiment az éléskamrába. Tekintete ekkor ráesett egy konzerves üvegre, amelyen ez állt: „Tökkáposzta“. Alatta pedig: „Tíz percig főzendő“ Flórián mereven nézte az üveget, aztán falféhéren tért vissza a szobába. „Mi történt“ — kérdezte Emma riadtan. Flórián nem felelt. A gyanu most már beleásta magát a szívébe.

Mégegyszer kiment és megnézte újból az üveget. Hátha talál dátumot rajta. De semmi más nem volt rajta az áruház címén kívül. „Az ügy menthetetlen — gondolta — nincs mit beszélni.“

A lapok tele voltak nyugtalanító hírekkel. Flórián azokba temetkezett. „Magánéletem ugys megingott“ — mondta magának — „nézzük a közéletet.“ Este feküdtek egymás mellett az ágyban és Flórián az újságokat olvasta. „Mennyi ellenmondás“ — állapította meg — „mennyi félrevezető szándék. Minden lapkombináció másnapra csődöt mond. Kezdődik minden újra előről.“ Csak a háború közelsége tűnt hihetőnek és állandónak. Flórián nem bírta ezt a rendszertelenséget és bizonytalanságot. Akár az apja, ő is szerette a precizitást, a végleges és biztos megoldásokat. Érezte, hogy kell lenni valami fix pontnak, ahonnan meg le-

het ismerni a dolgokat, ahonnan látni lehet az összefüggéseket. Lelki beállítottsága az egyszerűsítésekre hajlott és bizonyosra vette, hogy törvényszerűségeknek kell lenni az életben. Banktisztviselő volt, ott ült a pénz árnyékában, a gazdasági berendezkedés legérzékenyebb pontján. De mit látott ő a nagy apparátusból. A bankjegykötegek mit árulnak el a pénz körforgásából annak, akinek csak a címletekre kell ügyelni? Flórián csak megállapításokat hallott olykor, számára homályos értelmű mondatokat, amelyeket konok tudományossággal mondtak egyesek az imperializmus lényegéről és a gazdasági berendezkedés belső ellentmondásairól, melyek feszítő erővel viszik a társadalmat a háború kirobbanása felé. „Tehát biztos a háború” — gondolta — mert ez volt a legkézenfekvőbb és legegyszerűbb álláspont, amely egy befejezett biztos helyzetet jelentett a bizonytalanságban, ha mindjárt a legrosszabbat is. Be kell hát rendezkedni a háborúra. Ez a gondolat teljesen felzaklatta. Most nagy vonásokban gondolkozott. Ekkor írta le remegő kézzel a nagy kérdést: „Mi lesz az emberiséggel?” A köz ügye volt ez, a nagy társadalomé, amely úgy borított be mindent, mint egy nagy burok, amelyben csak halkán, szinte nevetséges jelentéktelenségben mozogtak egyéni sorsok és életek. Az életnek azonban ezernyi összefüggése van, a magánélet, az egyéni élet ott áll a dolgok kezdetén és Flórián kétségbeesve eszmél rá, hogy nincs menekvés a család kusza és bonyolult szerkezete elől. „A nők újra meg fogják csalni hadbavonult férjeiket” — olvassa kábultan. Flórián úgy érzi, hogy vészes mulasztás terheli. Tisztázni kell sürgősen a magánügyeit, a nagy történelmi pillanatot felismerése itt kezdődik. A történelemnek valamennyien részesei vagyunk, le kell vonni a konzekvenciákat. Flórián mérlegeli a körülményeket. Emma tíz évvel fiatalabb nála. Ez az, amire kellett volna gondolni akkor, meg az elkerülhetetlen háborúra, amidőn házasodott. Eszébe jutnak nyugtalan pillanatai, amelyek a féltékenységgig felzaklatták. Békében úgy látszik, ezt el lehet viselni. De háborúban? Ahonnan esetleg soha többé nem jön vissza. Az ember a halál pillanataiban érthetően igényesebb, mint az életben. El fog válni Emmától, ez a legokosabb. Minek fogadkozzék az asszony, mikor fogadkozásait úgy se tudja betartani. Hisz mindössze huszonöt éves.

Flórián zord elhatározással ment haza. Emma másnapra gyalulta az édeskáposztát. Flórián egy pillanatra megingott. Szívében halk fájdalmat érzett, csaknem elérzékenyedett, ahogy nézte azt a szép beszédes női kezét a káposztaforgácsok között. „Édes Emma” — gondolta — „méltatlanul foglak meggyanusítani, de hiába, engedelmeskedni kell a történelmi szükségszerűségnek”. Egy darabig szótlanul állott, zsebre dugott kézzel, aztán lassan, tagolva megszólalt: „Emma elkerülhetetlen a háború.” Az asszony leejtette a gyalut és riadtan nézett az urára. Ez pedig folytatta: „Tudja fiam, hogy nekem is majd be kell vonulni. Ez a háború évekig eltart. Mi lesz magával? Meg fog csalni. Nem is tehet egyebet. Azért azt gondolom, legjobb, ha mielőbb elválunk.” Az asszony összecsapta a kezét és hangosan felnevetett. „Micsoda gyerek maga! Hát ezt sohse gondoltam volna. Hol vagyunk még a háborútól?” Flórián ideges lett. „Mért a háborúról beszél? Mért nem beszél magáról?” Az asszony ránézett világos tekintetével és nagyon egyszerűen csak annyit mondott: „Hát nem szeretem eléggé magát? Ugyan ne legyen olyan nevetséges.” Flórián zavartan nézte az asszonyt és nagyon sértve érezte magát. Hiszen a történelmi szerepről volt szó és ez volna nevetséges?

Megfordult és vállat vont. Ugy látszik elhamarkodta a dolgot. Hát akkor majd megvárja előbb a háborút, amely biztosan bekövetkezik és akkor nem tűr a dolog halasztást, mert el kell menni.